

Zákon na ochranu republiky a ľavicová opozícia vo svetle rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu ĀSR (preĀin „rušení obecného míru“)

Miriam Laclavíková

*Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Kontaktní e-mail: miriam.laclavikova@truni.sk*

Tomáš Gábriš

*Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Kontaktní e-mail: tomas.gabris@truni.sk*

Act on the Protection of the Republic and Left-wing Opposition in the Light of Czechoslovak Supreme Court Case Law (Offence of “Disturbing the Peace”)

Abstract:

The authors analyse decisions of the Supreme Court of the Czechoslovak Republic regarding the application of the Act on the Protection of the Republic (1923) in cases of disturbing the peace, perceived as manifestations of left-wing radicalism. In addition to the legal-historical analysis of selected representative cases, the authors also address the issue of proportionality within the framework of legislation and its judicial application in the sense of the necessity of the correct assessment of the necessity and adequacy of the state authorities' interference into the freedom of speech in the changing situation of the 1920s and 1930s.

Keywords: militant democracy; act on the protection of the republic; left-wing radicalism

Kľúčové slová: brániaca sa demokracia; zákon na ochranu republiky; ľavicový radikalizmus

DOI: 10.14712/2464689X.2023.45

Financovanie: Príspevok je výstupom grantového projektu APVV-19-0050 Trestno-právna ochrana slobody.

Úvod

Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Zb. z. a n. (ďalej len „ZnOR“) a zákon o Štátnom súde č. 51/1923 Zb. z. a n. sa stali predpismi signifikantne stelesňujúcimi militantnú, resp. brániacu sa československú demokraciu. Boli predpismi prijatými za ostrej politickej búrky,² za ovzdušia šoku zo spáchaného atentátu na ministra financií JUDr. Aloisa Rašína,³ hospodárskej a finančnej krízy, rastúcich sympatií k ľavicovým smerom, resp. aj priamo ku komunistickému hnutiu, ako aj k opačnému, pravicovému radikalizmu. Boli pritom už dobovo kritizovanými za limitáciu slobody prejavu, obmedzovanie kritiky vládnucich strán, politikov, resp. politického a hospodárskeho systému. Komunistický denník *Rudé právo* ZnOR označil priamo za „perzekuční zákon protidělnický“ „krajně nebezpečný pro celé dělnické hnutí“.⁴ Podobné a aj omnoho ostrejšie ladené výhrady zaznievali na komunistických schôdzach a zhromaždeniach.⁵ Bola to však skutočne neprimeraná úprava

¹ Predmetný citát je jedným z výrokov signifikantne vypovedajúcich o postoji radikálnej ľavice k demokratickému režimu prvej ČSR. Bližšie: Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. decembra 1926, Zm I 101/26, Vážný č. 2577 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník osmý (od čísla 2228 do čísla 2610) obsahující rozhodnutí z roku 1926*. Praha: Právnické vydavatelství v Praze, společnost s r.o., 1927, s. 733–737.

² V komunistickej tlači daného obdobia, a aj obdobia nasledujúceho, bol zdôrazňovaný fakt, že ZnOR bol prijatý za silného odporu komunistických poslancov. Búrlivý priebeh schôdze je zachytený v stenoprotokole zo 194. schôdze Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia dňa 6. marca 1923. Pozri: NS ČSR – Poslanecká snemovňa, 1920–1925. Stenoprotokoly 194. schůze. [online]. 23. 5. 2023 [cit. 2023-05-23]. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194002.htm>>.

³ Atentátnikom bol mladý devätnásťročný anarchista Josef Šoupal, bývalý člen KSC, radikalizovaný zástanca individuálnych akcií namierených proti štátu, jeho systému a predstaviteľom. Josef Šoupal bol Štátnym súdom odsúdený za zločin úkladnej vraždy podľa § 134 a 135 ods. 1 Tr. zákona na 18 rokov ťažkého žalára zostreného štvrtročne jedným pôstom, dňa 5. januára (k atentátu došlo dňa 5. januára 1923) v každom roku uzavretím do temnice a vyslovil aj stratu volebného práva (vymeraný trest zohľadňoval skutočnosť, že Šoupal v čase činu ešte nedovršil 20 rokov veku). Podrobne o procese referuje napr. článok: Vrah Šoupal před soudem. *Národní listy*, 5. červenec 1923, s. 1–2. Z novšej literatúry: ČECHUROVÁ, J. Atentát na Aloise Rašína – memento české politické kultury. In: RANDÁK, J. – KOURA, P. (eds.). *Hrdinství a zbabělost v české politické kultuře 19. a 20. století. Výběr z příspěvků ze stejnojmenné konference, která proběhla ve dnech 25.–27. října 2006*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2008, s. 174–183. Pozri tiež monografiu ČECHUROVÁ, J. *Alois Rašín*. Praha: CPRESS, 2023.

⁴ Akce komunistické strany proti persekučnímu zákonu protidělnickému. *Rudé právo*, 18. únor 1923, s. 1. V článku *Oběť koalice* A. Rašína označujú za obeť politických a hospodárskych pomerov v republike – „stal se obětí koalice, která za tyto poměry přejímá odpovědnost a která je zčásti i vytváří“. Čin Josefa Šoupala je hodnotený ambivalentne: „Nerovný Šoupalův čin nepřinesl ani politicky nikomu nic dobrého. Naopak. Pomohl jen našim nepřítelům při agitaci pro protidělnický ‚zákon na ochranu republiky‘ a vypracování tohoto reakčního zákona ne sice způsobil, ale uspěl. Činy osobního teroru proletářské třídy prospěti nelze. Spása a budoucnost dělnictva jest jen v akcích mas.“ Citované podľa: *Oběť koalice. Rudé právo*, 18. únor 1923, s. 1.

⁵ Porovnaj napr. Hlásenie Policajného riaditeľstva o priebehu verejného zhromaždenia KSC dňa 1. marca 1923 v Bratislave: Rečník „ďalej kritizoval osnovu zákona na ochranu republiky. Považuje zákon za robený pre ochranu meštiackych vrstiev. Koaličné strany síce dlho váhali, akú príčinu majú nájsť ku vyneseniu tohto zákona. A našli si smrť Rašínovu, zapríčinenú nezrelým mladíkom, ktorý v jeho naivite domýšľal si, že s jeho činom zastaví systém. Prečo by nebolo železnej pásti v republike na delníctvo, keď jej jesto všade okolo v Poľsku, v Rumunsku, v Maďarsku, v Amerike. Ale v našej republike sú iné okolnosti a delník stojí na neobyčajnej kultúrnej úrovni, aspoň v oveľa vyššej ako v susedných štátoch. Ťažko bude zákon vynášať na ochranu republiky oproti väčšine, súc v našom prevažne priemyselnom štáte ohromné masy pracujúceho

cielene a protidemokraticky namierená proti politickým odporcom, napr. aj komunistom podporujúcim radikalizáciu máš cestou sľubovania spravodlivejšej šťastnejšej budúcnosti v štáte robotníkov a roľníkov vybudovanom podľa sovietskeho vzoru? Snahu o potieranie tohto politického prúdu a zmýšľania Československej republiky medzivojnového obdobia uprieť skutočne nemožno. Problémom Československa však rovnako boli aj nespokojné národnostné menšiny a ich politické ambície, fašistické hnutie, nacistické hnutie či slovenské autonomistické snahy. Zákony sa skutočne zameriavali na ochranu republiky sprava i zľava, chrániac tak vnútornú i zahraničnopolitickú integritu štátu, ale zároveň boli vedené aj snahou o zachovanie demokratickej podstaty štátu, a o primerané (proporcionálne) zásahy do slobody prejavu a politickej činnosti v podmienkach medzivojnového Československa.

Prípadová štúdia sa zameria na „ľavicový kontext“ ZnOR a jeho aplikačnej praxe. Všimá si reálnu prax káuz riešených pred Najvyšším súdom ČSR (ďalej len „NS ČSR“) pri rozhodovaní o tzv. zmätočných sťažnostiach (sťažnostiach pre zmätočnosť)⁶ – skutkový základ konkrétnych káuz, ich vecný základ a argumentáciu, ako aj limity slobody prejavu a prípustnej kritiky, v snahe plastickejšie priblížiť jednak zásahy do základných práv, ale tiež aj reálny stupeň ohrozenia štátu ľavicovou opozíciou. Štúdia tak konkrétne analyzuje „ľavicové kauzy“ prejednávané pred NS ČSR vo vzťahu k § 14 ZnOR zakotvujúcemu skutkovú podstatu prečinu „rušení obecného míru“,⁷ a to konkrétne vo vzťahu k:

- § 14 ods. 1 (v literatúre medzivojnového obdobia a v súdnej praxi sa stretáme s označením § 14 č. 1, čo korešpondovalo so zákonným textom) postihujúcim poburovanie proti štátu pre jeho vznik, proti jeho samostatnosti, ústavnej jednotnosti alebo demokraticko-republikánskej forme,
- a § 14 ods. 5 (v literatúre medzivojnového obdobia a v súdnej praxi sa stretáme s označením § 14 č. 5, čo korešpondovalo so zákonným textom) postihujúcim hanobenie⁸

řudu. ... Povařuje osnovu zákona za ůtok na práva zabezpečené v ůstave, považuje zákon za inkviziciu.“ Citované podľa: HORVÁTH, V. (ed.). *KSCř v Bratislave 1921–1945*. Bratislava: Obzor, 1981, dokument č. 9, s. 45–47. Masové verejně vystúpenie proti zákonu sa konalo v Prahe na ůofine. K protestom pozri bližšie aj PEHR, M. Zákon na ochranu republiky a doprovodně zákony v meziválečné řte. *Časopis Národního muzea. Řada historická*, 2015, roč. 184, č. 3–4, s. 38–40 a HOUSER, J. K dějinám teroristického zákona na ochranu republiky. *Právník*, 1953, roč. 92, s. 499–512.

⁶ V zmysle § 36 ZnOR prečiny podľa § 14 ods. 1 a 5 prejednávali v prvej inřtancii zborové súdy prvej stolice.

⁷ Ustanovenie § 14 ZnOR bolo vo všeobecnosti chápaně ako konfliktné a sťažujúce politický boj, na čo reagoval aj NS ČSR odôvodňovaním ůčelu prijatia tejto ůpravy: „Poslaním a zmyslom § 14 zákona na ochranu republiky je chrániř *obecní mír* v republice, najme ustanovením § 14, č. 1 a č. 5 státní zřizení proti činům rázu tam naznačeného, ře nechce zříziti spravedlivý boj politický a nechce potlačovati pouhou agitaci a propagandu, směřující ke změně zákonů (vyjma stěžejních zásad ůstavy, v čís. 1 vyjmenovaných).“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 4. apríla 1924, Zm I 14/24, Vážný č. 1592 (trestně). In: VÁŹNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu řeskoslovenské republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*. Praha: Právníckě vydavatelství v Praze, společnost s r.o., 1925, s. 297–299.

⁸ V rámci d'alřích „ľavicových“ káuz boli pomerne frekventovanými aj skutkové podstaty prečinov, zločinov a priestupkov vřzyv k neplneniu zákonných povinností alebo k trestným činom v zmysle § 15 ZnOR. Iřlo o vřzyv k revolučněmu triednemu boju (chápaně ako zločin v zmysle § 15 ods. 3 – vřzyva k násilněmu prevratu v řtáte, ktorým by bola odstránená demokraticko-republikánska forma a nahradená řtátom komunistickým, resp. řtátom sovietskeho), vřzyv k zločinom („pracujúce masy obrátia svoje pušky proti buržoázii“ a i.). D'alřie spory sa týkali § 17 (skutkové podstaty prečinov *sdrůžování štátu nepřátelského*) a § 18 (skutkové podstaty priestupkov a prečinov *říření nepravdivých zpráv*), pri ktorých iřlo o zakladanie

v období rokov 1923–1938.⁹ Venuje sa skutkovej podstate jedného prečinu – prečinu „rušení obecného míru“, ktorý bolo možné spáchať rôznymi formami konania, z nich sme sa zamerali na poburovanie proti štátu (§ 14 ods. 1) a hanobenie republiky, národa alebo národnej menšiny (§ 14 ods. 5), čomu zodpovedá aj členenie textu štúdie. Štvavá radikálna rétorika komunistov, resp. radikálnej ľavice, totiž predstavovala vo svojej podstate skutočnú živnú pôdu pre aplikáciu osobitne § 14 ZnOR.

V rámci daného ustanovenia (konkrétne § 14 ods. 1 a 5) sme vskutku identifikovali najväčšie množstvo ľavicových káuz riešených pred NS ČSR.¹⁰ Početnejšie pritom boli zastúpené prípady spadajúce pod § 14 ods. 1 ZnOR – poburovanie (pričom časť vecí bola aj v súbehu s § 14 ods. 5 a s § 15 ZnOR). Skutkovú podstatu prečinu „rušení obecného míru“ – poburovania proti štátu a hanobenia štátu – v zmysle § 14 ZnOR sa pokúsil vystihnúť NS ČSR vo svojom rozhodnutí z roku 1930 nasledovne: „Ustanovením §§ 14 čís. 1 a 5 zákona na ochranu republiky nechráni se republika jen jako geografický útvar (jako samostatný právní pojem), nýbrž jakožto souhrn (výslednice) určitých forem státního života a jeho ústavního vývoje; jsou-li tyto formy a zařízení, jež jednotlivě nebo ve svém celku představují a zosobňují útvar republiky, napadeny způsobem v zákoně naznačeným, nejen ohrožovány jen jako takové (jako samostatné předměty trestného útoku), nýbrž při způsoblosti účinků zákonem předpokládaných jest takovým útokem ohrožována přímo republika (stát).“¹¹

Pri takomto chápaní skutkovej podstaty ochrany štátu a jeho zriadenia však NS ČSR videl zachovaný aj priestor pre myšlienku zdokonaľovania, vhodnú kritiku či zdôvodňovanie nových úprav pre vývoj štát potrebných. ZnOR v ustanoveniach § 14 ods. 1 a 5 tak mal chrániť republiku a štátne orgány len „před takovými útoky, jež jsou vedeny zlým úmyslem, snahou vzbuditi nepřátelský stav k chráněným právním statkům úsilím snížení jejich vážnost a autoritu.“¹² Takýto úmysel bol pritom vnímaný ako prítomný osobitne v činnosti ľavicového radikalizmu napojeného na Moskvu. Predvojom nespokojných proletárskych mäs, t.j. ich zástancom a politickou záštitou, sa totiž malo stať osobitne radikálne krídlo sociálnej demokracie, ktoré sa v roku 1921 odštiepilo a vyslovilo sa za vstup do Komunistickej internacionály.¹³ Tým sa vznikajúca Komunistická strana Československa (KSČ) stala jednou zo sekcií internacionály, z čoho vyplývala jej prepojenosť

komunistických tajných organizácií, často organizácií komunistickej mládeže a šírenie správ o prípravách na vojnu západu proti ZSSR.

⁹ V rámci výskumu zameraného na obdobie rokov 1923–1938 sme pracovali so zbierkou: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*. Praha: Právnické vydavatelství v Praze, společnost s r.o. (JUDr. V. Tomsa, právnické vydavatelství Praha XII. – od r. 1930), 1924–1939.

¹⁰ Jan Kazda prichádza k záveru, že „trestný čin rušení obecného míru byl jedním z nejčastěji páchaných trestných činů v Československé republice vůbec“. KAZDA, J. *Výbrané aspekty ochrany republiky 1923–1939*. Rigorózní práce. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2015, s. 74.

¹¹ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 3. decembra 1930, Zm I 662/29, Vážný č. 4010 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*. Praha: JUDr. V. Tomsa, právnické vydavatelství Praha XII, 1931, s. 595–602.

¹² *Tamtéž*.

¹³ „Významným krokem k sformování komunistické strany bol zjazd marxistickej ľavice konaný v dňoch 14.–16. mája 1921 v Prahe. ... Nadšenú atmosféru na zjazde charakterizoval v závere svojho prejavu Šmeral, ktorý so zanietením náboženského fanatika uistil delegátov, že: „Jsme víc než politická strana. Jsme předvoj nového života. Tvoříce nové poměry, chceme tvořit také nové lidi.““ OLEJNÍK, M. Podiel

a finančná podpora, ale aj závislosť od centra v Moskve. V druhej polovici 20. rokov následne dochádzalo v rámci KSČ ešte k ďalšej radikalizácii, ktorá vyvrcholila po piatom zjazde KSČ konanom v roku 1929 a znamenala cestu k boľševizácii strany pod vedením Klementa Gottwalda.

Komunistická strana bola pritom vo vzťahu k demokraticko-republikánskym a liberalistickým ideám otvorene v opozícii, odmietala dané usporiadanie štátu a spoločnosti a požadovala radikálnu premenu uskutočniteľnú triednym bojom za nový „spravodlivejší“ svet, v ktorom dominantné postavenie získajú proletári, pracujúce vrstvy, robotníci a roľníci. Jej rétorika a postoje boli veľmi extrémne, no napriek tomu, alebo naopak vďaka tomu disponovala pomerne silnou voličskou základňou. Heslá a sľuby spravodlivejšej a šťastnejšej budúcnosti zbavenej biedy a hladu boli lákavými v časoch hospodárskych a sociálnych kríz a kolísajúcej nezamestnanosti. Od polovice 30. rokov sa jej politická aktivita navyše sústredila aj na boj proti fašizmu, čím oslovila ešte ďalších voličov.¹⁴

Širokú podporu si pritom zachovala aj v povojnovom obnovenom Československu, kde navyše získala ďalšiu aureolu – bojovníka za obnovu spoločnej republiky, oslobodenej Červenou armádou spod nacistického jarma. Túto širokú podporu následne využila na dosiahnutie presne všetkých tých cieľov, ku ktorým sa otvorene hlásila už od 20. rokov 20. storočia, a ktoré i dnes spätne hodnotíme za neakceptovateľné, rovnako ako ich hodnotila už medzivojnová Československá republika, v rámci koncepcie „brániacej sa demokracie“.

1. Prečin „rušení obecného míru“ zakotvený v § 14 ods. 1 ZnOR – „pobuřování proti státu pro jeho vznik, proti jeho samostatnosti, ústavní jednotnosti nebo demokraticko-republikánské formě“

Skutková podstata prečinu „rušení obecného míru“ poburovaním proti štátu bola obsiahnutá v tretej hlave ZnOR („Ohrožování míru v republice a vojenské bezpečnosti její“) v ustanovení § 14 („Rušení obecného míru“)¹⁵, ktorý v celkovo piatich skutkových podstatách vymedzoval prečiny ohrozujúce štát, jeho ústavné základy, samostatnosť, demokraticko-republikánsku formu, pokoj v republike vo vzťahu k národnostiam či jednotlivcom, hanobeným pre ich národnosť, jazyk, rasu alebo náboženstvo, alebo aj preto, že boli bez vyznania.

Konkrétne, ustanovenie § 14 ods. 1 postihovalo prípady poburovania namierené proti štátu pre jeho samotný vznik alebo namierené proti základným ústavným pilierom ČSR – proti samostatnosti štátu, proti ústavnej jednotnosti štátu alebo proti jeho

Bohumíra Šmerala na formovaní Komunistickej strany Československa v prvej dekáde medzivojnovovej Československej republiky. *Acta Historica Neosoliensia*, 2020, roč. 23, č. 2, s. 60.

¹⁴ Dané skutočnosti sa prejavili aj na počte rozhodovaných káz na pred NS ČSR, ktorých počet kulminoval v rokoch 1925 až 1931 a následne klesal.

¹⁵ „Společný název uvedených skutkových podstat ‚rušení obecného míru‘ vyjadruje jen jejich obecnou charakteristiku. Jakmile byla činem naplněna kterákoli z těchto skutkových podstat, bylo tím zároveň zjištěno, že byl porušen obecný mír a není zapotřebí zvlášť tuto okolnost zjišťovat.“ Pod pojmom „mír v republice“ sa chápal „pořádek, podmíněný platným právním řádem, tj. právem chráněný pořádek v republice“. KAZDA, J. *Výbrané aspekty ochrany republiky 1923–1939*, s. 76.

demokraticko-republikánskej forme,¹⁶ ku ktorým by došlo verejne alebo pred viacerými ľuďmi.^{17,18} Išlo o prečin trestaný tuhým väzením od jedného mesiaca do dvoch rokov. Z hľadiska typu konania išlo o ohrozovací trestný čin,¹⁹ t.j. nebolo potrebné, aby nejaký výsledok konania páchatel'a aj skutočne nastal. Postačovalo, aby čin bol spôsobilý vyvolať nepriateľský stav a náladu proti hodnotám (*statkům*) chráneným § 14 ods. 1 ZnOR,²⁰ prípadne bol spôsobilý nepriateľský postoj utvrdzovať či prehľbovať.²¹ Prečin „rušení obecného míru“ poburovaním proti štátu v zmysle § 14 ods. 1 ZnOR bol spáchaný a dokonaný „jž předsevzetím pobuřování o sobě a není přípustno činiti skutkovou podstatu odvislou od

¹⁶ Výpočet dôvodov poburovania bol taxatívny a poburovať bolo možné proti štátu „pro jeho vznik, proti jeho samostatnosti, ústavní jednotnosti, nebo demokraticko-republikánské formě“. Ako bude ďalej doložené v rámci jednotlivých káz, súdy mali tendenciu vykladať toto ustanovenie pomerne extenzívne, i keď práve taxatívny výpočet uvedený v zákone mal tomu zabrániť. MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. 2. přepracované a judikaturou opatřené vydání. Kroměříž: J. Gusek, 1930, s. 70.

V § 14 ods. 1 nešlo o stanovenie rôznych skutkových podstát trestných činov poburovania, ale naopak išlo o jedinú skutkovú podstatu, „které se lze dopustiti odlišnými formami trestného činu, pobuřováním proti určitým právním statkům v zákoně výslovně chráněným“. Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 3. decembra 1930, Zm I 662/29, Vážný č. 4010 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 595–602.

¹⁷ V zmysle § 39 ods. 2 ZnOR bol skutok spáchaný verejne, ak bol spáchaný „v tiskopise nebo v rozšiřovaném spise, ve shromáždění, nebo před zástupem“.

¹⁸ Vyžadovalo sa spáchanie skutku pred viac ako dvoma osobami (prítomnými súčasne alebo postupne).

¹⁹ „Přečin §u 14 čis. 1 zákona jest deliktem ohrožovacím. Nezáleží na tom, měla-li činnost pachatelova nějaký zevní účinek; stačí, byl-li projev pachatelův způsobil a pachatel zamýšlel vyvolati zášť nebo opovržení proti některému z právních statků tam jmenovaných.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 4. marca 1925, Zm I 32/25, Vážný č. 1916 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*. Praha: Právnícké vydavatelství v Praze, společnost s r.o., 1926, s. 130–132.

Podobne rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 130–132.

²⁰ Pozri napr. rozhodnutie NS ČSR zo dňa 5. septembra 1929, Zm I 142/29, Vážný č. 3575 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*. Praha: JUDr. V. Tomsa, právnícké vydavatelství Praha XII, 1930, s. 445–447.

Zaujímavým v tomto ohľade bol skutkový stav opísaný v odôvodnení rozhodnutia NS ČSR zo dňa 2. mája 1931, Zm I 293/30, Vážný č. 4156 (trestné), v zmysle ktorého obžalovaný ako väzeň, mimochodom študent právnickej fakulty, vyrýl na stenu cely väznice, v ktorej si odpykával policajný trest pre prejavy na komunistických demonštráciách, poburujúci nápis. Obžalovaný sa v podanej zmätočnej sťažnosti bránil tým, že vyrýty nápis je len niekoľko centimetrov veľký a ako taký nie je spôsobilý vyvolať nepriateľský stav či náladu a pôsobiť na city a myslenie spoluväzňov (v cele boli celkovo štyria väzni). Súd túto argumentáciu odmietol tvrdením: „Proč by to mělo být nemožné v cele policejního vězení u osob tam vězněných, nelze seznati. Lzeť spíše předpokládati, že vězňové, kteří přirozeně cítí jakousi trpkost se svým osudem, jsou snadněji přístupni vlivům právnímu řádu nepřátelským než osoby jiné. Jakým dojmem nápis skutečně působil na spoluvězně obžalovaného, jest z naznačeného právního stanoviska nerozhodné.“ Odôvodnenie rozhodnutia NS ČSR zo dňa 2. mája 1931, Zm I 293/30, Vážný č. 4156 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*. Praha: JUDr. V. Tomsa, právnícké vydavatelství Praha XII, 1932, s. 221–223.

²¹ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 22. septembra 1931, Zm I 846/30, Vážný č. 4273 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 454–457.

výsledku protizákonné činnosti pachatele, poněvadž sankcí zákona nemá být postížen teprve skutečně nastalý nebo zamýšlený výsledek pobuřování, nýbrž nebezpečí s pobuřováním spojené a záležející v tom, že pachatel svým jednáním může v jiných osobách co do jejich poměru k republice vyvolat stav nepříznivý, nepřátelský, který je s to projevovat se v činech, republice škodlivých.²² Trestný čin tak bol dokonáný už samotným predsavzatím poburovať, uskutočnením „závadných výrokov bez ohledu na to jaký dojem, účinek a výsledek v posluchačstvu přivodí“.²³ Samotné poburovanie nevyžadovalo „řeč vášnivou, opakování týchž myšlenek týmiž nebo podobnými slovy, aby posluchači byli ‚zpracováni‘ v tendencích řečníkových. I zdánlivě klidnou, prostou řečí, pronesenou třeba spíše s hlediska hospodářského nebo politického, může být podle úmyslu řečníka mysl posluchačů sváďena k úvahám zahroceným proti vlastnímu státu pro jeho vznik, proti jeho samostatnosti, ústavní jednotnosti nebo demokraticko-republikánské formě.“²⁴ Po subjektívnej stránke sa vyžadoval úmysel, teda „úmyslné předsevzetí činu (výroku), o němž je si pachatel vědom, že je způsobilým pobuřovati proti právním statkům v čís. 1 § 14 zákona vytčeným“²⁵ alebo aspoň vedomie páchatel'a, že čin je, „objektivně způsobilým vyvolati stav státu nepřátelský, aniž se však vyžaduje, aby takový stav byl skutečně způsoben a přivozen“.²⁶ Prihliadať bolo ale možné aj k všeobecne známym cieľom a programu strany,²⁷ s ktorými sa páchatel' identifikoval. K naplneniu skutkovej podstaty prečinu poburovania nebolo potrebné opakované konanie, postačil aj jeden skutok, jeden prejav či výrok.²⁸

²² Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 10. decembra 1924, Zm II 473/24, Vážný č. 1828 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 745–748.

²³ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 6. júna 1929, Zm I 633/28, Vážný č. 3511 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník jedenáctý (od čísla 3365 do čísla 3729) obsahující rozhodnutí z roku 1929 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 78 dis. do čísla 102 dis.)*. Praha: JUDr. V. Tomsa, právnické vydavatelství Praha XII, 1930, s. 334–339.

²⁴ *Tamtéž*.

²⁵ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 10. decembra 1924, Zm II 473/24, Vážný č. 1828 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 745–748.

²⁶ Z odůvodnění rozhodnutí NS ČSR spis. zn. Zm I 35/24: „Přečin náleží k tak zv. deliktům ohrožovacím ... nesejde na tom, zda mají v zápětí nějaký určitý výsledek, jichž podstata náleží naopak v tom, že pachatel předsevzme jakýkoli čin, jenž je objektivně způsobilým, by pobouřil jiné proti právním statkům uvedeným v daném ustanovení.“ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 264–267.

²⁷ „Při zjišťování subjektivní stránky trestných činů podle zákona na ochr. rep. (§ 14 čís. 1, 5) lze přihlížeti i k obecně známým cílům a k programu (komunistické) strany, z jejíhož příkazu a v jejichž intencích pachatel jednal.“ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 1. apríla 1930, Zm I 692/29, Vážný č. 3825 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 197–200.

²⁸ „Je životní zkušeností, že u širokých mas může i jediná stručná věta, ba pouhé heslo, ve vhodném okamžiku použity, vyvolati účinky nedozírné a nemůže ani závadnému výroku vzhledem k jeho obsahu a účelu a vzhledem k okolnostem, za jakých k němu došlo, odepřena býti objektivní způsobilost, přivoditi účinky protizákonné. Náhled obžalovaného, že výraz ‚pobuřuje‘ vyžaduje činnosti se opakující, má proti sobě přirozený význam a smysl slova, takže i ojedinelý výrok může buď svým obsahem, buď svou formou pojem ‚pobuřování‘ naplniti.“ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné).

Poburovanie v porovnaní s popudzovaním a podnecovaním právna doktrína a judikatúra zhodne chápa ako intenzívnejšie konanie (nemuselo byť intenzívnejším k forme prejavu, ale aj k jeho obsahu – prekrúcanie, zveličovanie, polopравdy a pod.),²⁹ ktoré pôsobilo ani nie tak na rozum, ale skôr na cit s cieľom vzbudiť vášeň.³⁰ Poburovanie tak predstavovalo akékoľvek „intelektuální působení na jiné, jež je způsobilým a směřuje podle úmyslu pachatelova k tomu, by se v nich vytvořila duševní nálada, jež si přeje zániku právního statku, proti němuž se pobuřuje, buď násilnostmi (zášť, smýšlení zvláště nepřátelské), nebo jiným způsobem (opovržení, smýšlení vzpouzející se proti dalšímu trvání statku) a proto je s to, vybijeti se v činech, škodlivých statku, na který se útočí, nebo zdržeti jiné osoby od přispění statku na pomoc proti takovým činům“.³¹ Za poburovanie sa považoval aj prejav vytykajúci štátu alebo jeho orgánom štvavým a prehnaným spôsobom „nepřistojnosti a nešvary a tím se v posluchačstvu vzbuzuje dojem, že státní útvar, který takové nešvary trpí, jest méněcenný a nevyhovující“.³² V rámci poburujúceho prejavu nemusel byť chránený objekt/chránené objekty explicitne spomenuté, postačovalo ak k nim smeroval zmysel a obsah závadného prejavu.³³ V danom ohľade boli častými poburujúce prejavy vo vzťahu k hospodárskym a sociálnym pomerom v Československu chápané a posudzované ako útok na demokraticko-republikánsku formu štátu.

In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 264–267.

²⁹ „Trestní činností jest zde pobuřování. Jest to ve stupnici popuzování, podnecování a pobuřování činnosti nejsilnější.“ LEPŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový v Praze, 1923, s. 71.

³⁰ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 17. júna 1925, Zm II 73/25, Vážný č. 2021 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 344–347.

NS ČSR osobitne poukázal na vysokú účinnosť poburovania vo vzťahu k mládeži: „Je pak nepopíratelnou skutečností, že osoby mladistvé, jednak pro nedokonalý ještě vývin duševní a související s tím nezralost a neustálenost v nazírání na věci politického života, jednak pro lehkou vznětlivost a zvýšenou přístupnost svodům a škodlivým vlivům, jsou zvláště způsobilým a vhodným objektem pobuřování, takže u nich i bez vynaložení nějakých zvláště silných prostředků je možno docílití protizákonného účinku.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. mája 1925, Zm I 213/25, Vážný č. 1994 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 289–291.

³¹ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 4. marca 1925, Zm I 32/25, Vážný č. 1916 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 130–132.

³² Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 25. februára 1930, Zm I 835/29, Vážný č. 3784 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 107–108.

³³ „Neboť, uváží-li se, že obžalovaný mluvil o dosavadním systému, o nespokojenosti s ním, o nahrazení případně záměně jeho za systém jiný, totiž za vládu dělníků a rolníků, vládu komunistickou, je na snadě, že předmětem útoku byla platná nyní demokraticko-republikánská forma vládní, s níž zástanci politického smýšlení, obžalovaným vyznávaného, nesouhlasí, ji napadají a násilným způsobem nahraditi chtějí diktaturou proletariátu, to jest vládou jedné třídy společenské nad druhými.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. mája 1925, Zm I 213/25, Vážný č. 1994 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 289–291.

Zakotvením skutkovej podstaty poburovania v § 14 ods. 1 teda zjavne chcel zákonodarca ním chránené objekty (*právní statky*) poistiť a sanovať proti nebezpečenstvu z vyprovokovaných revolučných nálad obyvateľstva. Rozhodujúce bolo len to, že prejav bol spôsobilý a páchatel ním zamýšľal „vyvolati v posluchačstve zášť aneb opovrzení proti některému z právních statků v §u 14 čís. 1 jmenovaných. Již takové, byť pro okamžik bezvýsledné snahy ohrožují nerušené trvání těchto statků. Učí vývin dějin, že přeměny těchto statků připravují se pozvolna tím, že se zjednává nálada přeměně příznivá veřejnými nebo tajnými rozhovory a získáváním přívrženců.“³⁴

Zákonodarca si pri prečine „rušení obecného míru“ poburovaním proti štátu a jeho zákonnej dikcii obsiahnutej v § 14 ods. 1 bol od začiatku vedomý možnosti limitácie politického boja, ako je zrejmé zo slov dôvodovej správy k ZnOR: „Návrh nechce potlačovať agitaci a propagandu směřující ke změně zákonů.“³⁵ Samotná skutková podstata tohto prečinu však bola pomerne flexibilnou a vytvárala možnosti jej pomerne extenzívneho výkladu,³⁶ ktorý mohol byť vnímaný i ako prílišný prejav sudcovského aktivizmu, na čo sa pokúsime poukázať nižšie. Práve sťaženie agitácie, získavania nových členov a celkovo masovej podpory (najmä v robotníckom prostredí) boli totiž dôvodmi označovania zákona za perzekučný, či namierený proti robotníckej triede, ako ZnOR označovali komunisti, resp. radikálna ľavica. Živnou pôdou pre propagáciu ich myšlienok sa totiž stali prvomájové oslavy,³⁷ oslavy založenia ZSSR, tábory ľudu, „rudé zájazdy“ a schôdze s tam prevolávanými rezolúciami,³⁸ ale aj články v tlači, letáky, a i. ktoré boli považované často za ohrozujúce práve záujmy chránené ZnOR. Je to zrejmé aj z opisu skutkového stavu viacerých káuz. Za protiprávne sa považovali aj samotné heslá a výroky:³⁹ „Ať žije

³⁴ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 4. marca 1925, Zm I 32/25, Vážný č. 1916 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 130–132.

³⁵ LEPŠÍK, J. c. d., s. 71.

³⁶ „Účelem tohoto ustanovení jest čeliti všem snahám, namířeným proti existenci a samostatnosti štátu a zjednati ochranu proti všem žvlům, snažícím se rozvrátiti republiku a ohroziti demokraticko-republikánskou formu štátní.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 264–267.

³⁷ Oslavy 1. mája boli komunistickou stranou v danom období propagované ako oslavy proletariátu.

³⁸ Opakujúcou sa námietkou sťažovateľov, bolo, že pri čítaní rezolúcií neboli prítomní, že išlo o obvyklé zvolania a že nie sú zodpovední za obsah rezolúcií, nakoľko neboli účastníkmi na ich spísaní či príprave. Stanovisko NS ČSR bolo v tomto smere konštantné, považujúc rezolúcie čítavané na konci schôdzí za zhutnený výťah a myšlienkové zhrnutie jednotlivých predchádzajúcich slovných prejavov komunistických rečníkov. Porovnaj rozhodnutie NS ČSR zo dňa 22. septembra 1931, Zm II 340/30, Vážný č. 4274 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 457–460.

Porovnaj aj rozhodnutie NS ČSR zo dňa 6. júna 1929, Zm I 633/28, Vážný č. 3511 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník jedenáctý (od čísla 3365 do čísla 3729) obsahující rozhodnutí z roku 1929 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 78 dis. do čísla 102 dis.)*, s. 334–339.

³⁹ Pre výklad prejavu, pre určenie zmyslu, významu, doslovu, smeru a účelu prejavu, ako aj úmyslu rečníka sa v rozhodovacej praxi NS ČSR ustálila zásada, že „podkladem úvah nalézacích soudů nemůže býti jen ona část projevu, v níž obžaloba shledává trestný čin, že jest naopak v úvahách těch přihlížeti také k okolnostem projevu podmínavším a doprovázejícím, obzvláště k jiným – předchozím nebo následujícím – projevům, pokud se týče k částem celkového projevu, jsou-li alespoň ve vnitřní souvislosti s pozastaveným projevem

diktatura proletariátu!“⁴⁰ „Ať žije vítězná ruská revoluce!“⁴¹ „Ať žije sovětské Rusko, ať žije unie!“⁴² „Ať žijí spojené sovětské republiky v střední Evropě!“⁴³ „Ať žije sovětské Rusko!“⁴⁴ „Nechť žije revoluce, nechť žije sovětské Rusko, nechť žije Českosloven-

nebo s pozastavenou částí projevu. Výrok sám o sobě závadný může pozbýti, a stejně může výrok sám o sobě nezavadný nabýti protiprávní povahy předchozími nebo dalšími výroky, vztahují-li se zřejmě neb alespoň poznatelně k onomu výroku a zavdávají-li tím posluchačům podnět, by rozuměli onomu výroku způsobem jimi naznačeným.“ Rozhodnutí NS ČSR z dne 1. marca 1929, Zm I 695/28, Vážný č. 3401 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník jedenáctý (od čísla 3365 do čísla 3729) obsahující rozhodnutí z roku 1929 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 78 dis. do čísla 102 dis.)*, s. 88–92.

Podobne: „Při zkoumání, jaký byl smysl, směr a dosah projevu, jest dbáti netoliko slovního znění, směru a dosahu jednotlivých částí projevu, nýbrž i vnitřní souvislosti jich a smyslu, směru a dosahu, jaké vyplývají z projevu jako celku, a též případné souvislosti projevu s předchozími projevy jiných řečníků.“ Rozhodnutí NS ČSR z dne 21. októbra 1925, Zm II 173/25, Vážný č. 2154 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 598–603.

⁴⁰ Rozhodnutí NS ČSR z dne 2. mája 1931, Zm I 293/30, Vážný č. 4156 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 221–223.

⁴¹ Rozhodnutí NS ČSR z dne 17. septembra 1931, Zm II 373/30, Vážný č. 4263 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 436–438.

⁴² Rozhodnutí NS ČSR z dne 7. apríla 1931, Zm I 456/30, Vážný č. 4129 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 182–183.

Podobne rozhodnutí NS ČSR z dne 24. júla 1930, Zm I 148/30, Vážný č. 3914 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 362–364.

⁴³ Rozhodnutí NS ČSR z dne 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 264–267. V predmetnom rozhodnutí nachádzame aj literárnejšie spracované odôvodnenie korešpondujúce s extenzívnym výkladom: „Rubem volání ‚ať žije‘, jest volání ‚ať zhyne‘. Kdo volá ‚ať žije sovětská republika‘, volá současně ‚ať zhyne vše, co se neshoduje s ideami této státní formy, ať zhyne zde platící právní řád, ať zhyne demokraticko-republikánská forma tohoto státu‘. Nemůže býti pochyby o tom, že provolání, ať zhyne dosavadní státní forma tohoto státu, budiž nahrazena státní formou jinou, a to formou, s kterou nejen nejpřevážnější většina obyvatelstva československé republiky, nýbrž i všech ostatních kulturních a právních států naprosto nesouhlasí a ve které spatřuje nejmarkantnější případ potlačení všech práv, které si člověk dle nyní uznávaných světových a životních názorů žádá, pobuňuje proti právním statkům v §u 14 chráněným.“

⁴⁴ Rozhodnutí NS ČSR z dne 7. septembra 1931, Zm I 642/30, Vážný č. 4252 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 409–412.

Podobne rozhodnutí NS ČSR z dne 5. septembra 1929, Zm I 142/29, Vážný č. 3575 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník jedenáctý (od čísla 3365 do čísla 3729) obsahující rozhodnutí z roku 1929 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 78 dis. do čísla 102 dis.)*, s. 445–447.

ská sovětská republika“⁴⁵, „Ať žije Sovětský svaz!“⁴⁶, „Sláva sovětskému Rusku, ať žije rudá armáda, ať žije pátá divise rudé armády!“⁴⁷, „Budujme svůj dělnický stát, který pro nás znamená záštitu dnes i v budoucnosti!“⁴⁸, „Zdejší panující třídy mohli se poučiti ze své revoluce v roce 1918, kterou nemohli rakouští četníci potlačit. Titíž lidé myslí dnes, že revoluční duch dá se zadržeti bajonety. Revoluční duch bude žiti i za zdi žaláře“⁴⁹, „Komunisté budou tento (t.j. československý) stát bourat a že neustanou, pokud nenastolí vládu dělníků a rolníků“⁵⁰, „Jsme nositeli hnutí, které podvrátí základy zpuchřelého světa, by je nahradilo vládou dělníků a rolníků, vládou komunistickou!“⁵¹ Za trestné sa teda považovali heslá, ktoré by sme dnes vnímali ako schvaľovanie nedemokratickeho režimu panujúceho v Sovietskom Rusku, prípadne ako želania nastolenia podobného režimu v Československu – dobovo však boli zjavne vnímané ako priamo ohrozujúce aj režim a celkovú existenciu Československej republiky. Uvedené zvolania, prejavy a výkriky v kontexte prejavu/prejavov daného zhromaždenia/demonštrácie súdy vyhodnocovali ako poburovanie proti československému štátu, ktorými páchatelia prejavili želanie, aby tu namiesto ČSR zavládla „komunistická republika Sovětů podle ruského vzoru“⁵² a tieto výroky smerovali k tomu, „aby vyvolali v posluchačích nadšení pro idee, které jsou v příkrém rozporu s ideou státu československého založeného na demokraticko-republikánské formě státní“⁵³.

⁴⁵ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 20. novembra 1926, Zm I 106/26, Vážný č. 2549 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník osmý (od čísla 2228 do čísla 2610) obsahující rozhodnutí z roku 1926*, s. 668–669.

⁴⁶ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 26. novembra 1929, Zm I 297/29, Vážný č. 3678 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník jedenáctý (od čísla 3365 do čísla 3729) obsahující rozhodnutí z roku 1929 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 78 dis. do čísla 102 dis.)*, s. 650–653.

⁴⁷ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 20. januára 1930, Zm I 542/29, Vážný č. 3737 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 17–20.

⁴⁸ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 17. septembra 1931, Zm II 373/30, Vážný č. 4263 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 436–438.

⁴⁹ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 6. júna 1929, Zm I 633/28, Vážný č. 3511 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník jedenáctý (od čísla 3365 do čísla 3729) obsahující rozhodnutí z roku 1929 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 78 dis. do čísla 102 dis.)*, s. 334–339.

⁵⁰ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. decembra 1926, Zm I 280/26, Vážný č. 2578 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník osmý (od čísla 2228 do čísla 2610) obsahující rozhodnutí z roku 1926*, s. 737–741.

⁵¹ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. mája 1925, Zm I 213/25, Vážný č. 1994 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 289–291.

⁵² Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 20. januára 1930, Zm I 542/29, Vážný č. 3737 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 17–20.

⁵³ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 20. januára 1930, Zm I 542/29, Vážný č. 3737 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730*

Zaujímavý postoj však naopak NS ČSR zaujal k známemu heslu: „Proletári všetkých krajín spojte sa!“, ktoré nevyhodnocoval ako závadné a zasahujúce do objektov chránených § 14 ods. 1: „Uskutečnení sociálnych myšlienok a cieľů dělnictva, jehož má podle tohoto hesla býti dosaženo spoluprací všeho dělnictva, může se díti i za dalšího trvání statků v §u 14 čís. 1 chráněných, kdežto výhradní, všechny ostatní vrstvy občanstva z účasti na vládě vylučující vláda dělnictva, již hlásá a již chce pomocí vlastního (rudého) vojska dosíci strana komunistická, není jinak možnou, než za současného zrušení demokraticko-republikánské formy Československé republiky.“⁵⁴

V praxi sa bolo možné stretnúť aj s poburovaním vo forme odmietania osláv 28. októbra, ktorý nebol komunistami považovaný za sviatok proletariátu, „poněvadž svátek náš nastane teprve tehdy, až pracující třída zničí panství a výsady buržoasie, až se skutkem stane dělnicko-rolnická vláda, skutečným zastáncem všech pracujících bude sovětský stát“, čo bolo súdom hodnotené ako poburovanie proti demokraticko-republikánskej štátnej forme.⁵⁵ Podobne bolo odmietanie osláv vzniku ČSR súdom vyhodnotené ako poburovanie proti štátu pre jeho vznik.⁵⁶ Je teda zrejmé, že prah citlivosti bol zjavne u NS ČSR podstatne nízko, pokiaľ ide o konštatovanie protištátnej činnosti a zmyšľania predstaviteľov radikálnych hnutí – a to zjavne osobitne aj z dôvodu skúseností sprevádzajúcich vznik a ovládnutie územia Československa po roku 1918, kedy bola existencia štátu skutočne neistá a permanentne ohrozená, a týchto hrozieb sa ani v nasledujúcich rokoch úplne

do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.), s. 17–20.

Podobne rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 264–267.

⁵⁴ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 4. marca 1925, Zm I 32/25, Vážný č. 1916 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 130–132.

⁵⁵ „Předmětem ochrany §14 čís. 1 zák. na ochr. rep. jest demokraticko-republikánská forma státu ve smyslu ústavní listiny, spočívající na zásadě demokracie, rovnosti a svobodě občanů v životě soukromém i veřejném; naproti tomu vláda dělnicko-rolnická podle ústavy sovětů jest vybudována na zásadách přímo protilehlých, na principu třídního boje a třídní nadvlády. Usuzuje proto rozsudek způsobem logickým a vhodným, shledávaje, že protikladem události 28. října 1918 a náznamem státního útvaru sovětského bylo pobuřování proti demokraticko-republikánské formě státu, tj. intelektuálně působeno formou objektivně vhodnou ke vzbuzení nepřátelské nálady, současně pak i skutkově zjišťuje, že obžalovaní jednali ve snaze vyvolati tento nepříznivý účinek.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 6. marca 1930, Zm I 497/29, Vážný č. 3798 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 140–143.

⁵⁶ „První soud správně uznal, že obžalovaní pobuřovali proti státu pro jeho vznik, zjistiv okolnosti, dopouštějící závěr, že právě ta okolnost, že se nový stát před 10 lety utvořil a slavil své 10leté trvání, byla oběma obžalovaným důvodem k jejich pobuřovací činnosti. Oba obžalovaní totiž poukazovali na to, že dělnictvo v novém státě musí nastoupiti znovu boj za osvobození od jha kapitalismu, že za 10 let čl. republiky dělnictvo ví jen to, že se mu daří zle, že proto je nutno vybudovati dělnické hnutí, že zatím, co buržoasie slaví 10leté trvání státu, dělníci bojují o skývu chleba, trpí hlad a jsou vykořisťováni atd.“ Obaja řečníci „nepříznivě kritisovali následky vzniku samostatného čl. státu ukazující proti pravdě na to, že se v novém státě utvářili poměry dělnictva zle a krajně nepříznivě“. Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 22. septembra 1931, Zm II 340/30, Vážný č. 4274 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 457–460.

nezbavila – bez skutočných záruk medzinárodného práva a bez skutočných spojencov ochotných podať v prípade potreby pomocnú ruku a poskytnúť ochranu mladému demokratickému štátu uprostred radikalizujúcej sa strednej a východnej Európy.

Argumentácia obžalovaných sa pritom proti takto citlivo nastaveným senzorum československého súdnictva aj legislatívy niesla napríklad v duchu jednoduchých argumentov oslavy Ruska ako akéhokoľvek iného štátu,⁵⁷ prejavov nadšenia pre politické idey vládnuce v Rusku,⁵⁸ prejavov sympatií s ruským robotníctvom, ktorému sa podarilo revolúciou zvrhnúť absolutistický cársky režim a uskutočniť ideály sociálnej rovnosti ľudí a rovnomerného rozdelenia statkov hmotných a aj duševných podľa individuálnych potrieb bez vyhrážania sa ruskou revolúciou,⁵⁹ až po argument neosobného zvolania vo forme prejavu súhlasu.⁶⁰

Zložitejšie argumenty obhajoby spočívali v akademických tvrdeniach o podobnosti režimu demokratického a režimu diktatúry proletariátu, s ktorými sa však v rámci odôvodnení rozhodnutí NS ČSR veľmi rázne vysporiadal vo viacerých kauzách. Napr. v spore rozhodovanom v roku 1931 zmätočná sťažnosť obžalovaného namieta, že „myšlienka vlády proletariátu neodporuje zásade demokracie“, na čo súd reagoval: „Leč diktatura proletariátu znamená (o tom nemôže byť sporu) vládu menšiny nad väčšinou a vládu jedné sociálnej vrstvy obyvateľstva nad vrstvami ostatnými, demokracie jest vládou ľudu jako celku,⁶¹ při čemž sociální (nebo jiné) rozvrstvení obyvateľstva nečiní rozdílu (srov. § 1, 6–10, 13–15 úst. list. čís. 121/20). Je tedy patrnó, že myšlienka diktatúry proletariátu jest v příkrém rozporu se zásadou demokracie, na níž jest založena Československá republika, a jest tedy nasnadě, že projev nadšení pro onu myšlienku jest i působením ve smyslu této zásadě nepřátelském.“⁶² Na

⁵⁷ So zvážením okolností, že tieto výroky boli prezentované na zakázanom demonštračnom sprievode v rámci rudého zájazdu. Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 24. júla 1930, Zm I 148/30, Vážný č. 3914 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 362–364.

⁵⁸ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 7. apríla 1931, Zm I 456/30, Vážný č. 4129 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 182–183.

⁵⁹ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 17. septembra 1931, Zm II 373/30, Vážný č. 4263 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 436–438.

⁶⁰ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 2. mája 1931, Zm I 293/30, Vážný č. 4156 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 221–223.

⁶¹ Celkovo sa v odôvodneniach jednotlivých rozhodnutí charakterizuje zriadenie v ZSSR ako diktatúra menšiny nad väčšinou, čo bolo v rozpore s neskorším náhľadom. Porovnaj: „Záležit' podstata sovjetové republiky v diktatuře menšiny nad většinou, tedy na principu, přičím se demokratickému principu československé republiky, v níž vláda spočívá v rukou většiny.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 264–267.

⁶² Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 2. mája 1931, Zm I 293/30, Vážný č. 4156 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 221–223.

námietku zmätočnej s'ťažnosti, že podstatou sovietskeho zriadenia je zastupiteľská demokracia, a teda nie je rozporné ani s demokratickou a ani s republikánskou štátnou formou, súd vyslovil výrok: „Jest obecně známo, že při sovětském zařízení jest veškerá moc zákonodárná a výkonná v rukou výlučně dělníků a malorolníků, kdežto demokraticko-republikánská forma státu (najmē i Čsl. republiky) spočívá v úměrné účasti všeho občanstva na moci zákonodárné a výkonné, aniž jest i jen některá vrstva občanstva z účasti té vyloučena.“⁶³

Zložitejšie boli aj argumenty politického charakteru, vychádzajúce z vnútorného politického presvedčenia rečníka a hlásajúce (v rámci slobody prejavu) program príslušnej politickej strany ako súčasť politického boja a politickej agitácie. Pri poburovaní však podľa NS ČSR „nemá významu, zda základem jejím jest program politické strany“⁶⁴ a podľa ustálenej rozhodovacej praxe „ani uplatňování politického přesvědčení (hlásání programu a politické strany) nebo sociálních myšlenek a cílů nesmí se díti způsobem opodstatňujícím pobuřování proti některému z právních statků v §u 14 čís. 1 zákona uvedených“.⁶⁵ Ako skonštatoval NS ČSR v roku 1924 pri naplnení skutkovej podstaty poburovania v zmysle § 14 ods. 1 ZnOR „musí za tohoto stavu věci zůstat bez povšimnutí i obrana obžalovaného, že užitý výrok je jen výrazem jeho poctivého politického přesvědčení a že pouhým přiznáním se ke komunistickému programu nedopustil se žádného činu trestně stíhatelného; můžet' i uplatňování politického přesvědčení díti se jen ve formě takové, aby byl vyloučen konflikt s pozitivními normami platných trestních zákonů“.⁶⁶

⁶³ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 7. septembra 1931, Zm I 642/30, Vážný č. 4252 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 409–412.

⁶⁴ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 6. júna 1929, Zm I 633/28, Vážný č. 3511 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník jedenáctý (od čísla 3365 do čísla 3729) obsahující rozhodnutí z roku 1929 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 78 dis. do čísla 102 dis.)*, s. 334–339.

⁶⁵ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 20. novembra 1926, Zm I 106/26, Vážný č. 2549 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník osmý (od čísla 2228 do čísla 2610) obsahující rozhodnutí z roku 1926*, s. 668–669.

Podobne aj v rozhodnutí NS ČSR zo dňa 20. novembra 1929, Zm I 384/26, Vážný č. 2550 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník osmý (od čísla 2228 do čísla 2610) obsahující rozhodnutí z roku 1926*, s. 669–672. Z odôvodnenia rozhodnutia: „Nepochybně je, že ani uplatňování politického přesvědčení nebo sociálních a jiných myšlenek a cílů nesmí se díti způsobem opodstatňujícím pobuřování proti některému z právních statků v §u 14 čís. 1 zákona na ochranu republiky chráněných. Ani příslušnost k té které straně politické nechrání ještě před páchaním trestních činů a ustanovení §u 14 čís. 1 zákona na ochranu republiky svým doslovem také nikoho pro jeho politickou příslušnost ze zodpovědnosti nevyjímá („kdo ... pobuřuje“). V souzeném případě vykročil však obžalovaný z přípustných mezí, když předčítaje závadnou rezoluci a navrhuje její přijetí, u vědomí jejího významu a dosahu, vznášel na posluchače výzvu k boji proti panující hanebné soustavě, k boji, jenž provést se musí až v pádu vládnoucí buržoasie a až ku zřízení vlády dělníků a rolníků a když provolával slávu revoluci a proletářů. Neboť tím, jak nalézací soud výstižně dovozuje, pobuřoval proti demokraticko-republikánské formě Čs. státu, zaručující všem vrstvám a třídám obyvatelstva stejnou účast na vládě a vyzýval posluchače k odstranění této demokratické formy státu a nahrazení jí vládou dělníků a rolníků a to cestou nikoli zákonitou, nýbrž násilím, revolucí.“

⁶⁶ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 264–267.

2. Prečin „rušení obecného míru“ zakotvený v § 14 ods. 5 ZnOR – hanobenie republiky

Prečinu „rušení obecného míru“ hanobením republiky v zmysle § 14 ods. 5 sa dopustil ten, kto „verejne spôsobom surovým alebo štvavým hanobil republiku, národ alebo národnostnú menšinu tak, že to mohlo znížiť vážnosť republiky, alebo ohrožiť *obecní mír* v republike alebo jej medzinárodné vzťahy“.^{67,68} Za prečin sa ukladal trest väzenia v trvaní od ôsmich dní do troch mesiacov. Rovnako ako v prípade prečinu podľa § 14 ods. 1 ZnOR, išlo zväčša o verbálny delikt. Chráneným objektom bola „vážnosť republiky, obecní mír v republike alebo její medzinárodní vzťahy“.⁶⁹ Hanobenie v zmysle extenzívneho výkladu tejto skutkovej podstaty zo strany NS ČSR zahŕňalo aj hanobenie štátnych orgánov a ich činnosti,⁷⁰ ak bol preukázaný úmysel hanobiť republiku.⁷¹ Nevyžadovalo sa však pritom, aby páchatel pri hanobení explicitne použil pojmy „republika“ alebo „československý štát“.

Na odlišnosť objektov chránených v § 14 ods. 1 a 5 poukázali súdy vo viacerých rozhodnutiach. NS ČSR konštatoval, že „zkoumají-li se však skutkové podstaty obou deliktů, o něž tu jde, je patrné, že předmětem trestněprávní ochrany jsou podle § 14 čís. 1 zákona na ochr. rep. stěžejní ústavní základy zdejšího státního zřízení: samostatnost, jednotnost a demokraticko-republikánská forma státu, jakož i jeho vznik, kdežto předmětem právní ochrany při přečinu podle § 14 čís. 5 zákona na ochranu republiky jest vážnost republiky, její čest a obecný mír v ní. Již tedy různost chráněných právních statků vylučuje, by skutková podstata jednoho z těchto trestných činů mohla býti vyčerpána skutkovou podstatou druhého z nich a jest proto i výroky, ve kterých se podle obžaloby stělesňují skutkové podstaty přečinů podle čís. 1 a čís. 5 § 14 zák. na ochranu republiky, posuzovati úplně samostatně a odděleně.“⁷² Znamenalo, to, že aj jedným slovným prejavom sa bolo možné dopustiť oboch prečinov.⁷³

⁶⁷ „Obecní mír nebyl totožný s veřejným pořádkem a jeho ohrožení spočívalo v navození nebezpečí, že se budou prohlubovat a zostřovat politické, národnostní, náboženské, jazykové nebo rasové rozpory na úkor klidného soužití obyvatelstva.“ VOJÁČEK, L. *Urážky, pomlvy, nactiutrhání. Ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 233.

⁶⁸ § 14 ods. 5 ZnOR.

⁶⁹ Pojem medzinárodné vzťahy republiky z hľadiska svojho obsahu zahŕňal dobré vzťahy ČSR s inými štátmi.

⁷⁰ „Pro pojem ‚hanobení republiky‘ (§ 14 čís. 5 zák. na ochr. rep.) ... stačí i hanobení ústavních činitelů, úřadů a veřejných orgánů, ba i kritika jejich jednání.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 25. februára 1930, Zm I 835/29, Vážný č. 3784 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 107–108.

⁷¹ „Při přečinu podle § 14 č. 5 zák. na ochr. rep. úmysl pachatelův musí směřovati proti republice. Hanobí-li sice pachatel úřady republiky, avšak je-li při tom zřejmé, že se domáhá nápravy na příslušných činitelích (na př. na vládě), není dána skutková podstata přečinu po stránce subjektivní.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 1. decembra 1932, Zm IV 472/32, Vážný č. 4549 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník čtrnáctý (od čísla 4349 do čísla 4581) obsahující rozhodnutí z roku 1932 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 142 dis. do čísla 166 dis.)*. Praha: JUDr. V. Tomsa, právnické vydavatelství Praha XII, 1933, s. 323–324.

⁷² Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 29. marca 1930, Zm II 305/29, Vážný č. 3823 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 192–194.

⁷³ „Ve výrocih pronesených v témže projevu lze spatřovati skutkovou podstatu přečinu podle čís. 1 i přečinu podle čís. 5 § 14 zák. na ochr. rep. (podřaditi je pod obě skutkové podstaty).“ Rozhodnutie NS ČSR zo

K dokonaniu prečinu hanobenia postačovalo, ak bol daný prejav objektívne spôsobilým „privodiť účinok v zákone predpokladaný a měl-li pachatel úmysl způsobiti tento výsledek, pokud se týče byl-li si plně vědom všech podstatných náležitostí objektivní skutkové podstaty onoho přečinu; nezáleží na tom, zda projev měl in concreto (vzhledem k povaze a k politickému smýšlení posluchačů) onen účinek“.⁷⁴ Zo subjektívnej stránky sa teda vyžadovalo vedomie páchatel'a prečinu, že jeho prejav je hanobením, pričom bolo možné prihliadať aj k všeobecne známym cieľom a k programu politickej strany, z príkazu ktorej a v intenciách ktorej páchatel' prípadne konal.⁷⁵

K hanobeniu muselo dôjsť verejne, spôsobom surovým alebo štvavým.⁷⁶ Vzhľadom na skutočnosť, že zákonodarca surovosť alebo štvavosť vyžadované pri naplnení skutkovej podstaty prečinu hanobenia v texte zákona nedefinoval, v jednotlivých rozhodnutiach sa k nej vyjadroval súd pomerne kazuisticky. Surovosť výroku tak bolo možné vidieť v tom, že „pachatel v době, na kterou připadalo desetileté výročí samostatnosti československého národa, hanobil republiku použitím hrubého prostředku, působícího ostrou formou (výtkou, že nic nesplnila ze svých slibů ohledně ochrany žen a dětí)“⁷⁷ páchatel' československý štát „vinil, že není ke všem občanům stejně spravedlivým, že je nepřitelem pracujícího lidu a že nevyhovuje jeho potřebám“.⁷⁸ Konanie páchatel'a vo všeobecnosti nemuselo nevyhnutne smerovať k tomu, aby vyvolalo podobný stav u poslucháčov – surovým spôsobom dochádzalo k hanobeniu aj pri vlastnom zlostnom, hnevливom, nenávistnom prejave páchatel'a bez akejkoľvek odozvy u poslucháčov.

Štvavosť hodnotil súd s ohľadom na spôsob prednesu výroku, miesto a poslucháčov, ktorým bol výrok určený, napr. ak „výrok byl pronesen ve shromáždění komunistickém

dňa 29. marca 1930, Zm II 305/29, Vážný č. 3823 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 192–194.

⁷⁴ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 3. decembra 1930, Zm I 662/29, Vážný č. 4010 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 595–602.

⁷⁵ „Při zjišťování subjektivní stránky trestných činů podle zákona na ochr. rep. (§ 14 čis. 1, 5) lze přihlížeti i k obecně známým cílům a k programu (komunistické) strany, z jejíhož příkazu a v jejichž intencích pachatel jednal.“ Podľa zistenia súdu bol obžalovaný jedným z čelných predstaviteľov (vůdců) komunistickej strany. Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 1. apríla 1930, Zm I 692/29, Vážný č. 3825 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 197–200.

⁷⁶ „Znaky ‚štvavosti‘ nebo ‚surovosti‘ jsou tu uvedeny střídavě, nikoliv hromadně.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. septembra 1931, Zm II 429/30, Vážný č. 4256 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 416–420.

⁷⁷ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. januára 1930, Zm II 251/29, Vážný č. 3730 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 1–5. Výrok odvrátil súd v odôvodnení rozhodnutia argumentom notoriety: „Jest všeobecně známo, že náš stát hlavně pro ochranu žen a dětí dělá, co jen jest možným.“

⁷⁸ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 3. decembra 1930, Zm I 662/29, Vážný č. 4010 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 595–602.

a mohlo pro nesympatické zaujetí posluchačstva proti poměrům v československé republice vzejít z řeči nepřátelské smýšlení proti státu“,⁷⁹ alebo sa „projevem budí nálada republiky nepřátelská“,⁸⁰ prípadne ním možno „vzbuditi nepřátelskou náladu proti domněle křivdícímu státu“.⁸¹ Obdobne „jde o štvavé hanobení republiky ... dovozuje-li komunistický řečník, že čsl. republika je státem buržoasie, a staví-li ji jako udánlivého nepřítele dělnictva proti státnímu útvaru podle komunistického programu“.⁸²

Spôsobilosť výroku znížiť vážnosť republiky súd videl v skutočnosti, že „bylo na 1. května hlásáno s řečnické tribuny posluchačům již předem proti státu zaujatým a nespokojeným s platnou státní formou, že není důvodů oslavovati výročí republiky, nesplnění svých slibů. Jest obecně známo, že stoupenci komunistické strany jsou politicky vedeni výlučně zásadami třídního boje a nepřátelství“,⁸³ vo výtke „persekuce dělnického hnutí“,⁸⁴ v jednostrannej, prehnanej a skreslenej kritike ústavných činiteľov, úradov a verejných orgánov a ich činnosti.⁸⁵ Uviedol: „republiku hanobí komunistický řečník, dovozuje ve štvavé řeči z nepravdivých skutečností, že československá republika je státem buržoasie, a stavě ji proti státnímu útvaru, který si má dělnictvo založiti podle programu komunistického, čímž může republika utrpěti na vážnosti (v očích posluchačů, kteří řečníkovi věří) jako domnělý nepřítel dělnictva“⁸⁶ a pod.

⁷⁹ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 9. januára 1930, Zm II 251/29, Vážný č. 3730 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 1–5.

⁸⁰ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 3. decembra 1930, Zm I 662/29, Vážný č. 4010 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 595–602.

⁸¹ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 20. mája 1930, Zm I 250/30, Vážný č. 3876 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 293–296.

⁸² Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 9. septembra 1931, Zm II 429/30, Vážný č. 4256 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 416–420.

⁸³ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 9. januára 1930, Zm II 251/29, Vážný č. 3730 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 1–5.

⁸⁴ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 20. mája 1930, Zm I 250/30, Vážný č. 3876 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 293–296.

⁸⁵ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 25. februára 1930, Zm I 835/29, Vážný č. 3784 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 107–108.

⁸⁶ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 25. februára 1930, Zm I 835/29, Vážný č. 3784 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 107–108.

Ohrozenie verejného pokoja („obecného míru“) v republike súdey hodnotili zvýšenou intenzitou zveličovania a skresľovania pomerov v nej: „Zkreslování veřejných poměrů, které posluchače výlučně třídně orientované přivádí k úsudku, že jiná třída občanstva (kapitalisté) jest vinna nezdravými prý poměry v republice, nutně je vede k vystupňování onoho nepřátelství k oné třídě, vzbuzuje takto možnost sociálních a politických bojů, zkaňuje tím klidné soužití různých vrstev obyvatelstva a svými důsledky ohrožuje obecný mír v republice ve smyslu § 14 čís. 5 zák. na ochr. rep.“⁸⁷ Ako hanobenie bol vyhodnotený aj výrok kritizujúci hospodárske a sociálne pomery v štáte – „zaměstnavatelé neplatí dělnictvu tolik, by mohlo býti slušně živo, továrníci vydělávají miliony, daně však neplatí ... v Československé republice jsou dělníci moderními otroky, že máme celou řadu zákonů, které jsou dělány proti dělnictvu“⁸⁸ teda, že zákony sú pripravované proti robotníkom, robotníci sú utlačovaní v prospech kapitalistov a republika to trpí a podporuje. Tento výrok súd jednoducho označil za nepravdivý a spôsobilý vyvolať rozruch a pohoršenie.⁸⁹ Podobne výrok, ktorým obžalovaný opisoval „domnělý útlak a domnělé křivdy utrpené dělnictvom se strany státu jako bilanci desetiletého trvání Čsl. republiky, mluvě o persekuci dělnictva, jakož i o tom, že co neudělá pendrek a četník dodělá kapitalistická racionalisace“ súd vyhodnotil ako hanobenie, nakoľko rečník „ostrou formou a překročeným obsahem, tedy surovým a štvavým způsobem vzbuzoval ve svých posluchačích city nevážnosti a neúcty k čsl. státu, který vyličené jím poměry trpí“⁹⁰ Aj kritika (tendenčná, nie vecná, ostrá, štvavá, nepravdivá a pod.) sa teda na strane súdu chápala ako prostriedok hanobenia v častej súvislosti s hospodárskymi pomermi v štáte.⁹¹ Hanobením však nebola „málo blahovonná kritika poměrů“, vyžadovalo sa úmyselné znižovanie vážnosti republiky kritizovaním pomerov v nej.⁹²

⁸⁷ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. januára 1930, Zm II 251/29, Vážný č. 3730 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 1–5.

⁸⁸ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. augusta 1931, Zm II 287/30, Vážný č. 4239 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 380–382.

⁸⁹ „Soud zjistil, že tyto skutečnost, obžalovaným tvrzené pravdě neodpovídají, a že byly způsobily vyvolati rozruch a pohoršení.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. augusta 1931, Zm II 287/30, Vážný č. 4239 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 380–382.

⁹⁰ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 22. septembra 1931, Zm II 340/30, Vážný č. 4274 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 457–460.

⁹¹ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. septembra 1931, Zm II 429/30, Vážný č. 4256 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 416–420.

⁹² Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 4. novembra 1925, Zm II 280/25, Vážný č. 2163 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 620–623.

Častým protiargumentom komunistických rečníkov/rečníčok bol v tejto súvislosti celkom prirodzene argument dovolenej kritiky pomerov v republike s ohľadom na § 117 Ústavnej listiny ČSR z roku 1920, zakotvujúci slobodu prejavu „v mezích zákona“. Súd sa preto viackrát musel vysporiadať s charakterom a dovolenosťou kritiky – a to so základnou tézou, že „kritika podléhá této trestní normě“,⁹³ t.j. podlieha hraniciam prejavu určeným jednotlivými skutkovými podstatami zakotvenými v ZnOR.

Medzi ďalšie, avšak nie celkom spôsobilé argumenty rečníkov patrilo tvrdenie, že ide o ustálenú rétoriku komunistických rečníkov, ktorá sa v podstate verejne prednáša na rôznych miestach: „že v oné části projevu jsou uváděny jen známé ‚šlágry‘ beztrestně jinde pronášené a uveřejňované, jež žádný rozumný člověk doslovně nebere, věda, že ona tvrzení jsou agitačně přehnaná a vytýkají jen pregnantním způsobem nedostatky sociálních řádů a politických poměrů“.⁹⁴

Zložitejším argumentom bolo hájenie práva na politickú príslušnosť k strane, vlastný politický názor a jeho prezentáciu (podobne ako pri poburovaní): „nelze souhlasit s názorem stížnosti, že jest při posuzování trestného činu lhostejno zda je řečník příslušníkem té oné strany; naopak jest zcela zřejmý úsudek, že se příslušník, najmě však činitel politické strany snaží vyvolati nebo prohloubiti v myslích posluchačů stav, přející si uskutečnění programu a politických cílů strany, že volí poukazy a popudy s hlediska programu strany, a že dochází u posluchačů, jsou-li příslušníky téže strany, porozumění již naznačením toho, k čemu projev směřuje, a jakou cestou cíl ten má býti uskutečněn.“⁹⁵

ZnOR tak bol komunistami z hľadiska ich cieľov dlhodobo kritizovaný a odmietaný ako ohrozenie či sťaženie politického boja Komunistickej strany Československa. Strana totiž demokraciu a osobitne liberálnu demokraciu zjavne vnímala ako priestor, v ktorom sa môžu presadzovať aj nedemokratické a priam totalitné programy, pre ktoré sa slobodne môže agitovať s cieľom získať dostatok voličov a sympatizantov na uskutočnenie a dosiahnutie nedemokratických cieľov demokratickou cestou (hoci nie nevyhnutne iba demokratickou – ak by táto nemala byť dostačujúcou, cesta mohla nabráť aj iné formy).

Pod vplyvom čoraz väčšej radikalizácie strany a jej členov prejavujúcej sa v čoraz útočnejšej, nenávistejšej a štvavej rétorike je však iba prirodzené, že takýto postup bol v demokratickom medzivojnovom Československu chápaný ako hrozba krehkých demokratických pomerov. K politickej stabilite nepomáhali ani opakujúce sa ekonomické

⁹³ „I kritika – at' oprávněná at' neoprávněná – podléhá této trestní normě, volí-li za prostředek svého posuzování výrazy, jimiž se podle rozsudkových zjištění, jako v souzeném případě, úmyslně (vědomě) vážnost republiky zlehčuje způsobem surovým nebo štvavým, t. j. použitím hrubých prostředků, nebo tak, že se tím může vyvolati nepřátelské smýšlení proti státu, současně pak i ono zlehčování jest způsobilé snížení vážnosti republiky neb ohroziti obecný mír.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. januára 1930, Zm II 251/29, Vážný č. 3730 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 1–5.

⁹⁴ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 6. marca 1930, Zm I 497/29, Vážný č. 3798 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 140–143.

⁹⁵ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. septembra 1931, Zm II 429/30, Vážný č. 4256 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 416–420.

a sociálne krízy, neuspokojivé riešenie sociálnej situácie veľkej časti obyvateľstva, rastúca nezamestnanosť, narastanie sociálnych a ekonomických rozdielov v spoločnosti a pod., ktoré sa stali ľahko uchopiteľným predmetom kritiky pomerov. Vidina budúcnosti v štáte robotníkov a roľníkov, vo vidine „*dělnické vlády*“ a zospoločenštenia výrobných prostriedkov, v rétorike podávaného ako spravodlivé rozdelenie bohatstva v štáte, oslovovala masy svojou jednoduchosťou a priamočiarosťou. Bolo teda skutočne zložitým politickým rozhodnutím zaviesť a využívať aj právne a súdne nástroje boja s radikálnou ľavicou (popri iných hrozbách zo strany monarchistických prúdov, strán národnostných menšín a ich nesúlnalosti s novým československým štátom).⁹⁶

3. Proporcionalita nástrojov brániacej sa demokracie?

Uvedené konflikty medzi slobodou prejavu, politickým presvedčením a ich obmedzovaním hoci i v záujme ochrany demokracie neboli kritizované iba predstaviteľmi radikálnej ľavice či pravice. Aj slovenský politik Martin Rázus⁹⁷ ako poslanec Národného zhromaždenia pri jednej z novelizácií ZnOR v roku 1933⁹⁸ kriticky vyhlásil, že „demokracia sa nikde päšťou nerobí“ a „bolo by na čase obrátiť sa k občianstvu tejto republiky, spraviť to, čo sa dá spraviť na tom najspravodlivejšom základe a toto sťahovanie hrdla a sťahovanie občianskych slobôd a vyhrožovanie päšťou tu na ľavo, tu na pravo že by prestalo“.⁹⁹ Otázkou, ktorá vo vzťahu k uvedenej úprave ZnOR a súvisiacej súdnej praxi už dobovo vyvstávala, bola teda celkom zjavne už v mezivojnovom Československu otázka rovnaká ako dnes, dnešnými slovami označovaná ako problém proporcionality, či primeranosti. Hoci tento koncept pritom nebol v mezivojnovom období plne rozvinutý, je zrejmé, že ho zvažovali ako zákonodarcovia, tak aj súdy, ale i každodenná právnorealizačná prax. Už dobovo sa totiž nielen právnici, ale aj verejnosť zamýšľali nad opodstatnenosťou a akceptovateľnosťou zásahov do práv, akými boli ústavne a aj zákonne zaručené práva na slobodu myslenia, slova a prejavu, resp. slobody združovania a politickej súťaže.¹⁰⁰ Rodila a akceptovala sa

⁹⁶ Až neskôr, od 30. rokov, sa ako hrozba vyhodnocovali fašistické a nacistické politické snahy.

⁹⁷ Martin Rázus (1888–1937) slovenský básnik, prozaik, esejista, predseda Slovenskej národnej strany (1929–1937).

⁹⁸ Novelizovaný bol celkovo trikrát – zákonom č. 124/1933 Zb. z. a n. (doplnil § 14 o č. 6 – hanobenie Národného zhromaždenia a upravil podmienky prípustnosti zastavenia vydávania periodickej tlače), zákonom č. 125/1933 Zb. z. a n., ktorým sa menil zákon o mimoriadnych opatreniach č. 300/1920 Zb. z. a n. (mimoriadne opatrenia bolo možné zaviesť nielen počas vojny, ale aj v dobe ohrozenia štátu a jeho zriadenia) a zákonom č. 140/1934 Zb. z. a n. (doplnil nový § 14a postihujúci verejné podnecovanie k nepriateľským činom proti jednotlivcom a skupinám obyvateľov preto, že sú stúpenkami demokraticko-republikánskej formy alebo demokratického zriadenia ČSR a opätovne precizoval podmienky zastavenia vydávania periodického tiskopisu). Bližšie pozri: SOUKUP, L. Zákon na ochranu republiky a svoboda tisku v ČSR. *Právněhistorické studie*, 1984, roč. 26, s. 127–140. Tiež § 14a zákona č. 140/1934 Zb. z. a n.: „Kdo veřejně nebo před více lidmi nebo více lidí popuzuje k násilnostem, nepřátelským činům nebo k zášti proti jednotlivým skupinám obyvatelů anebo proti jednotlivci proto, že jsou stoupenci demokraticko-republikánské státní formy nebo demokratického řádu Československé republiky, trestá se za přečin vězením od osmi dnů do tří měsíců.“

⁹⁹ NS ČSR – Poslanecká sněmovna. Vystoupení poslance M. Rázusa na plénu shromáždění na 285. schůzi dne 22. června 1933 při projednávání správy výboru ústavně-právního o vládním návrhu zákona (tisk 2293), kterým se doplňuje zákon na ochranu republiky. [online]. 23. 5. 2023 [cit. 2023-05-23]. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/285schuz/s285002.htm>>.

¹⁰⁰ Z ďalších problematcky vnímaných úprav mezivojnového Československa tak možno uviesť najmä zákon o rozpúšťaní politických strán (zákon č. 201/1933 Zb. z. a n. o zastavovaní činnosti a o rozpouštění politických stran), ktorý tiež možno považovať za dobový nástroj brániacej sa demokracie.

však aj myšlienka nutnosti takých konceptov, ktoré umožnia práva a slobody primerane obmedziť. Už v medzivojnovom období bol zárodkom takéhoto myslenia koncept brániacej sa demokracie K. Loewensteina,¹⁰¹ ktorý je i dnes (opäť, alebo ešte stále) v centre záujmu právnej teórie a ústavného práva.¹⁰²

Už medzivojnové Československo, jeho zákonodarcovia, ale i súdna moc si totiž uvedomovali, že boj proti radikalizmu ohrozujúcemu samotnú podstatu demokratického liberálneho štátu sa nedá vyhrať prostriedkami pasívnej demokracie, a výlučne slobodnej a racionálnej diskusie, resp. pacifistickým presviedčaním – a tým pádom nerovnými zbraňami využívanými medzi zástancami a odporcami liberálnodemokratického republikánskeho zriadenia. Tak ako si totiž stredoveké kresťanstvo muselo uvedomiť, že absolútny záväzok ku kresťanským hodnotám v zmysle zákazu akéhokoľvek násillia by viedol k porážke samotných kresťanských hodnôt ich nepriateľmi, a preto sa vytvorila koncepcia spravodlivej vojny,¹⁰³ a na druhej strane sa augustínovská absolútna koncepcia zákazu lži zrelativizovala už u Tomáša Akvinského a následne v otvorenejšej a cynickejšej podobe o Niccolu Macchiavelliho,¹⁰⁴ tak si i liberálna demokracia musela brať „poučenie z krízového vývoja“ a hľadať a využívať nástroje, ktoré primeranými prostriedkami zabezpečia jej sebauchovanie. Dnes sa tak deje napríklad koncepciami materiálneho jadra ústavy, ale tiež práve konceptom proporcionality v obmedzovaní ľudských práv, resp. pri zákonných a súdnych zásahoch do základných práv a slobôd.

Na tomto mieste sa pritom bližšie zameriame len na ideu pomeriavania, či váženia princípov a hodnôt, ako najviac relevantný nástroj ochrany demokracie v medzivojnovom Československu. Táto idea je síce dnes najviac spájaná s vývojom po druhej svetovej vojne a s Robertom Alexym,¹⁰⁵ myšlienka vyvažovania princípov a prípadne hodnôt alebo ústavných práv a záujmov však nie je jeho originálny koncept. Predchodcom teórie Roberta Alexyho o vyvažovaní princípov bol totiž už skorší nemecký právnik – Konrad Hesse, ktorý prišiel s myšlienkou „praktickej konkordancie“ ako požiadavky na dosiahnutie maximálneho účinku protichodných práv a záujmov.¹⁰⁶ Tento koncept následne ďalej rozvinul Robert Alexy, ktorý sa pokúsil celý postup formalizovať najmä zavedením Alexyho formuly pre vyvažovanie princípov a hodnôt.¹⁰⁷ Odtiaľ sa táto myšlienka začala šíriť všetkými smermi, geograficky aj inštitucionálne. Ovplyvnila tak nielen ďalšie európske

¹⁰¹ PUŠKÁROVÁ, E. Teoretické východiská konceptu militantnej demokracie. *Právny obzor*, 2016, roč. 99, č. 4, s. 331–352.

¹⁰² KÁČER, M. (ed.). *Rozpúšťanie politických strán ako prejav militantnej demokracie*. Praha: Leges, 2022.

¹⁰³ VYŠNÝ, P. Teória spravodlivej vojny Francisca de Vitoriu. *Právnik*, 2021, č. 9, s. 759–778.

¹⁰⁴ MARKLAND, A. *The Genealogy of Lying and Deception in Political Theory. (Thesis)*. Middletown, CT: Wesleyan University, 2012. [online]. 23. 5. 2023 [cit. 2023-05-23]. Dostupné na: <<https://digitalcollections.wesleyan.edu/object/ir-98>>.

¹⁰⁵ ALEXY, R. Lidská důstojnost a princip proporcionality. In: AGHA, P. – PAVLAKOS, G. (eds.). *Princip proporcionality Roberty Alexyho v českém právním myšlení*. Praha: Academia, 2022. Tiež ALEXY, R. *Theorie der Grundrechte*. Baden-Baden: Nomos, 1985; ALEXY, R. *Recht, Vernunft, Diskurs: Studien zur Rechtsphilosophie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1995.

¹⁰⁶ *Proporcionality*. [online]. 23. 5. 2023 [cit. 2023-05-23]. Dostupné na: <https://ja-sr.sk/sites/default/files/2021-04/Proporcionality_prednaska.pdf>.

¹⁰⁷ ALEXY, R. On balancing and subsumption. A structural comparison. *Ratio iuris*, 2003, 4, s. 444 a nasl. Pozri bližšie ONDŘEJEK, P. Poměrování jako klíčový argument přezkumu ústavnosti v ěře proporcionality a některé projevy jeho kritiky. In: AGHA, P. – PAVLAKOS, G. (eds.). *Princip proporcionality Roberty Alexyho v českém právním myšlení*. Praha: Academia, 2022.

a mimoeurópske krajiny, ale aj judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva a Súdneho dvora Európskej únie,¹⁰⁸ presne v duchu dlhotrvajúcej tradície nemeckého vplyvu na kontinentálne právne poriadky.

Z tohto pohľadu pritom síce samotný koncept proporcionality môže byť povojnovým, resp. pochádzajúcim až z druhej polovice 20. storočia, avšak i bez väčšieho násillia voči tomuto konceptu možno spätne hodnotiť aj obdobnú snahu o primerané zásahy do práv a slobôd v medzivojnovom Československu ako svojskú snahu o riešenie problému proporcionality ešte pred vznikom samotného konceptu – a to podobne ako po vojne, primárne na úrovni súdnej praxe. Práve sudcovský aktivizmus a rozširujúci výklad totiž zjavne predstavoval najvyužívanejší nástroj, ako primerane reagovať na hrozby, ktoré ani samotná právna úprava ZnOR nemohla vo všetkých dôsledkoch a podobách predpokladať, ale možno ani otvorene vysloviť. A ak nám aj pritom postup NS ČSR na predchádzajúcich riadkoch v uvedených prípadoch mohol miestami pripadať ako precitlivý, či prehnaný, je potrebné si uvedomiť okolnosti dobového ohrozenia Československa a jeho režimu v kontexte medzinárodného práva a vzťahov, ale i v kontexte vnútroštátneho vývoja v okolitých štátoch. V tomto svetle zjavne súdna prax intuitívny prepočet rovnice proporcionality riešila tak, aby riziká hroziace verejnému záujmu čo najviac eliminovala za využitia nástrojov, ktoré mala k dispozícii. Všetky obavy, na ktoré pritom judikatúra i legislatíva v medzivojnovom období poukazovali, sa napokon predsa ukázali ako opodstatnené, ba dokonca ako prorocké. Z tohto pohľadu teda spätne možno hodnotiť uvedené zásahy do práv a slobôd ako predvídateľné, a zásadne i primerané, hoci na druhej strane, z dnešného pohľadu sa dokonca ešte aj extenzívny súdny výklad môže javiť ako v konečnom dôsledku nedostatočný – nakoľko ani ten nebol schopný zvrátiť nastávajúci právno-politický vývoj v 30. a 40. rokoch 20. storočia. Nástroje brániacej sa demokracii, ktoré používali racionálne nástroje v boji proti iracionálnym a emocionálnym argumentom, teda napokon fatálne zlyhali – hoci nie svojou vlastnou vinou, ale primárne zhodou okolností vývoja v celej Európe, ktorý bol hnaný viac (negatívnymi) emóciami než ráciom. Liberálnej demokracii naopak zjavne chýbal dostatočný emocionálny apel – minimálne v okolitých štátoch, ktorých vzoru napokon podľaľha aj optimistickejšia spoločnosť Československej republiky.

Záver

Myšlienky prijať úpravu chrániacu republikánsko-demokratický režim boli v 20. rokoch vo svetle vývoja v strednej Európe pomerne prirodzenými. Úvahy vedúce týmto smerom však ešte urýchlil atentát anarchistu, bývalého člena KSČ, na ministra Aloisa Rašína.¹⁰⁹ ZnOR tak bol prijatý v pomerne rýchлом slede: 12. februára 1923 bol predložený na prerokovanie

¹⁰⁸ V rámci práva Európskej únie je najdôležitejším dokumentom stanovujúcim princíp proporcionality Charta základných práv Európskej únie. Princíp proporcionality je výslovne zakotvený v charte v jej čl. 52 ods. 1. Súdny dvor Európskej únie pritom používa väčšinou trojstupňový test proporcionality, ktorý zahŕňa posúdenie primeranosti, nevyhnutnosti a primeranosti. Používa však aj rôzne modifikované testy, napr. miernejší test zavedený vo veci Fedesa (C-331/88). Pozri tiež ŠKRINÁR, T. *Test proporcionality v správnom konaní*. [online]. 23. 5. 2023 [cit. 2023-05-23]. Dostupné na: <<https://www.projustice.sk/spravne-pravo/test-proporcionality-v-spravnom-konani>>.

¹⁰⁹ Rudé právo ako denník radikálnej ľavice od októbra 1922 (A. Rašin sa dňom 7. októbra 1922 stal opätovne ministrom financií) viedlo ostrú kampaň proti novej vláde a aj proti A. Rašínovi, ktorá kulminovala v decembri 1922 (legionárska aféra, Rašínom presadzované obmedzovanie štátnych výdavkov a znižovanie plátov štátnym zamestnancom v záujme stabilizácie meny a pod.). Obsah jednotlivých článkov, ich

Národného zhromaždenia a publikovaný bol už 19. marca 1923.¹¹⁰ Nešlo však o riešenie výnimočnej situácie a nemala to tiež byť len dočasná norma, na čo upozornila aj dôvodová správa. V jej zmysle má totiž štát nielen právo, ale aj povinnosť čeliť snahám namiereným proti jeho existencii a samostatnosti, namiereným proti jeho demokraticko-republikánske-
mu zriadeniu. Ako ďalej konštatuje – akousi osobitnou, vlastnou formulou „proporcionality“: „Povinnosť ta je však tým väčší, čím väčší práva a slobody byly dány občanstvu a čím za takových svobod útoky nepřátel republiky jsou rafinovanější a smělejší.“¹¹¹

ZnOR bol síce nadmieru kritizovaný, ale v neistých politických časoch aj nadmieru potrebný. Rozhodne otvoril otázku brániacej sa demokracie, ako aj proporcionality zásahov do práv a slobôd v záujme povinnosti ochrany demokracie. Po skúsenosti boja o demokraticko-republikánsky štát v podmienkach rozpadajúceho sa Rakúsko-Uhorska bolo Československo ochotné zasadiť sa o zachovanie a záchranu nového štátneho zriadenia a pevné ukotvenie jeho hodnotového rámca aj v čase multiohrozenia 20. a 30. rokov 20. storočia (snahy národnostných menšín, slovenské autonomistické hnutie, radikálne ľavicové snahy, fašizmus, nacizmus, revizionizmus).¹¹² Keďže ZnOR pritom vymedzil hranice slobody prejavu a povinnosti chrániť demokraciu pomerne vágne a široko, súdy sa museli vysporiadať so zložitým podradovaním skutkového stavu pod dané ustanovenia, pomeriavajúc pritom ústavné práva a povinnosť ochrany demokracie s realitou agresívnej nesystémovej politickej strany, jej predstaviteľov, agitátorov či rádových sfanatizovaných rečníkov. Trestaná kritika pomerov v štáte, vyhodnocovaná ako poburovanie, prípadne aj hanobenie, tak síce zjavne obmedzovala slobodu slova a sťažovala politický boj strane s programom radikálnej premeny štátu, ale zároveň – čo môžeme povedať aj spätne po skúsenosti s totalitným komunistickým režimom – predvídavo odhaľovala jej skutočnú podstatu a cieľ, ktorým bolo prebratie moci a nastolenie diktatúry podľa sovietskych vzorov.

štvavosť a hanlivé sarkastické básničky mali reálny potenciál prispieť k radikalizácii časti spoločnosti a aj jej postojov k osobe A. Rašina. Porovnaj napr. Dr. Rašín odhalen! *Rudé právo*, 16. prosince 1922.

¹¹⁰ Na predlohe zákona pracovali profesori August Miříčka, Jaroslav Kallab a Albert Milota a aj bývalý minister spravodlivosti Alfréd Meissner. PEHR, M. c. d., s. 37.

¹¹¹ NS ČSR – Poslanecká sněmovna, 1922. I. volební období. 6. zasedání. Tisk 3996. Vládní návrh zákona na ochranu republiky. Důvodová zpráva. [online]. 23. 5. 2023 [cit. 2023-05-23]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3996_02.htm>.

¹¹² Kauzám týkajúcim sa úkladov o republiku v rozhodovacej činnosti NS ČSR sa venoval: KAZDA, J. Právni ochrana proti kontrarevoluci za první Československé republiky. In: *Revoluce a právo – Days of Law 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 614–626.